GPM09

GREENPEACE maart 2013

Tips voor groene (groot)ouders

Met schone stroom over het spoor

Einde aan Europese handel in illegaal hout

‘Eco-opvoeden? Houd het simpel’

Yvo Kouwenhoven (31)

Yvo en Suzette voeden hun zonen Jippe (6) en Raaf (4) zo ‘groen’ mogelijk op. Yvo: ‘We gaan op vakantie, maar niet drie keer per jaar en nooit met het vliegtuig. Bij ons komt van alles op tafel, behalve producten die van dieren afkomstig zijn. We pakken de fiets, verbouwen groente en fruit in de tuin. Onze kinderen vinden dat normaal. Soms vragen ze waarom we geen vlees eten. Dan zeg ik dat we dieren graag met rust laten. Simpel.’ Keuzes maken, dus. Maar hoe dan? In het artikel ‘Opvoeden zonder milieuzorgen’ leest u meer over de duurzame dilemma’s van prille ouders.

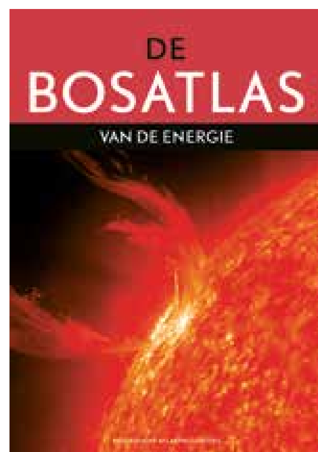
pag 14 >

GPM09

Kort

BOSATLAS VOL ENERGIE

Grote kans dat u direct terugdenkt aan uw aardrijkskundelessen op de middelbare school als u het woord Bosatlas ziet. Maar die grote schoolatlas is al lang niet meer de enige: de Bosatlas heeft inmiddels verschillende zusjes. Zo bestaat de 'Bosatlas van het klimaat' en de 'Bosatlas van de geschiedenis van Nederland'. Daaraan is nu de 'Bosatlas van de energie' toegevoegd, een atlas die onder meer de herkomst van onze energie in beeld brengt. Speciale hoofdstukken over energiebesparing en hernieuwbare energie maken deze atlas een *must have* voor iedereen die geïnteresseerd is in de energievoorziening van de toekomst. Op bosatlas.nl kunt u de atlas digitaal doorbladeren.

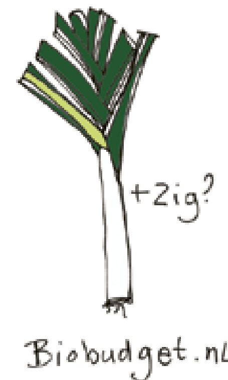
WINDMOLENS BIJ FUKUSHIMA

Op 11 maart was het twee jaar geleden dat Japan werd getroffen door een aardbeving en een tsunami, die de grootste nucleaire ramp sinds Tsjernobyl inluidden. Nog altijd gaat het land, en dan vooral het gebied rondom Fukushima-stad, gebukt onder de gevolgen van deze tragedie. Radioactieve vervuiling is lang niet overal opgeruimd en evacués uit de ergst getroffen gebieden kunnen nog altijd niet terug naar huis. Maar er is ook hoopvol nieuws: Japan wil een gigantisch drijvend windmolenpark bouwen voor de kust van de provincie Fukushima. Dit jaar al moet een eerste windmolen worden geplaatst. En in de plannen zal het project zo'n 12.000 kW opwekken, genoeg om 100.000 huishoudens van elektriciteit te voorzien.

SLOOPSTRANDEN STEEDS MEER IN TREK

Reusachtige schepen die op stranden in India en Bangladesh met de blote hand worden gesloopt: u zou misschien denken dat deze misstand de eeuwwisseling niet heeft overleefd. Maar helaas, de vervuilde sloopstranden waar de armste mensen levensgevaarlijk werk doen, bestaan nog altijd. Vorig jaar lieten Europese bedrijven een recordaantal van 365 schepen achter op stranden in Zuid-Azië - 155 meer dan in 2011. Dat bleek onlangs uit een rapport van het Shipbreaking Platform, een coalitie van mensenrechten- en milieuorganisaties waarvan Greenpeace lid is. Griekenland is het Europese land dat de meeste schepen richting sloopstranden stuurde, maar liefst 167 stuks. Daarna volgen Duitsland (48) en het Verenigd Koninkrijk (30). Nederland staat op de zevende plaats, met vijf schepen die vorig jaar naar een sloopstrand werden gebracht door Seatrade en Boskalis. Het Shipbreaking Platform probeert in samenwerking met het Europees Parlement een financiële regeling in het leven te roepen die het voor scheepseigenaren aantrekkelijker maakt om hun schepen op verantwoorde wijze te laten ontmantelen.

BIO-GERECHTEN VOOR € 3

De meesten van ons moeten dit jaar de broekriem ietsje (of zelfs stevig) aantrekken. Met de hand op de knip boodschappen doen, betekent al snel kiezen voor een stukje plofkip in plaats van die duurdere biokip. Dat lekker en biologisch eten absoluut geen aderlating hoeft te zijn, bewijst de handige website biobudget.nl. Initiatiefnemer Natasja Oehlen (freelance journalist) vroeg een aantal koks om recepten op te stellen met biologische ingrediënten die samen minder dan € 3 per persoon kosten. Inmiddels hebben al 26 koks meer dan 100 recepten afgeleverd, zoals prei- en kastanjesoep, bietjestaart met feta en stoofradijsjes met perenstroop.

SLECHTSTE BEDRIJF VAN HET JAAR

Sinds 2009 zit Greenpeace in de organisatie van de Public Eye Awards. Elke editie nemen zes bedrijven het tegen elkaar op voor de titel slechtste bedrijf van het jaar. Dit jaar kwamen investeringsbank Goldman Sachs (juryprijs) en Shell (publieksprijs) als 'winnaars' uit de bus. Goldman Sachs vanwege zijn schimmige rol in de wereldwijde financiële crisis en Shell, hoe kan het ook anders, vanwege zijn plannen om naar olie te boren in het kwetsbare Noordpoolgebied. Het is de tweede keer dat de van oorsprong Nederlandse oliegigant een Public Eye Award krijgt toebedeeld. In 2005 won Shell ook al; voor de vervuiling die het aanricht in Nigeria. Meer informatie: publiceye.ch.

KOM IN ACTIE VIA FACEBOOK

Hoewel spandoek, rubberboot en actieschip effectieve middelen kunnen zijn om milieuwinst te boeken, is ook het internet voor Greenpeace steeds belangrijker geworden. Een goed voorbeeld is onze campagne tegen het gebruik van gifstoffen door internationale kledingmerken (zie p. 21). Samen met honderden online supporters haalden we binnen no time een fikse toezegging binnen van G-Star. Hoe we dat deden? We riepen mensen op kritische berichten achter te laten op de Facebookpagina van het jeansmerk. En daar werd massaal gehoor aan gegeven. Een week later beloofde G-Star een einde te maken aan de lozing van giftige stoffen in het milieu. Hoe meer Facebookvolgers we hebben, hoe succesvoller zulk soort acties zijn. Volgt u ons al? Surf naar facebook.com/greenpeacenederland en klik op 'like'!

BYE BYE ILLEGAAL HOUT

Sinds 3 maart is het in de hele EU, dus ook in Nederland, verboden illegaal gekapt hout te verhandelen. Wat betekent dit voor de regenwouden, de lokale bevolking en het hout dat u in de winkel aantreft?
>

Trots duwt Sep Galeva een bootje met enorme planken het water in. Verder stroomafwaarts worden ze in een schip geladen met bestemming Australië. Achter hem staan prachtig gekleurde bloemen tussen enorme woudreuzen. Een paradijsvogel vliegt over, een boomkangoeroe kijkt nieuwsgierig toe... welkom in het hart van de Paradise Forests op Papoea-Nieuw-Guinea. Enkele jaren geleden hielp Greenpeace (gesteund door de Nationale Postcode Loterij) Galeva en zijn Kuni-stam hun eigen bos duurzaam te beheren en kleine houtbedrijfjes op te zetten. Het resultaat drijft nu langzaam de rivier af: de opbrengst van één boom is genoeg voor een jaar schoolgeld.

De Paradise Forests worden al jaren bedreigd door internationale houtkapbedrijven. Ze verwoesten de natuur en behandelen lokale bewoners als slaven. Pogingen van de regering van Papoea-Nieuw-Guinea om de illegale kap aan banden te leggen, zijn gedoemd te mislukken, zolang er een wereldwijde markt bestaat voor dure houtsoorten uit dit uitgestrekte regenwoud.

EEN KWESTIE VAN LANGE ADEM

Maar begin deze maand was er reden voor een klein feestje, zowel in de bossen van Papoea-Nieuw-Guinea als in Nederland. Op 3 maart trad een zwaar bevochten Europese wet in werking die de import van en handel in illegaal hout in de EU verbiedt. Of het nu een stapel planken betreft, een multiplex kastje of een rol papier. Ruim dertien jaar voerde Greenpeace campagne tegen illegaal hout en vóór een sterke wet, samen met collega-organisaties als Milieudefensie en WNF.
En dat heeft gewerkt. Houthandelaren moeten vanaf nu zelf aantonen dat hun hout legaal is. Wapperen met een blaadje vol stempels uit een door corruptie geplaagd land is er niet meer bij. Als ze bij een inspectie geen goede documenten kunnen overleggen die bewijzen dat de hele keten schoon is, van oerwoudreus tot multiplexplaat, zijn ze strafbaar. In de VS, waar de import van illegaal hout al langer strafbaar is, ondervond gitaarbouwer Gibson hoe duur zo'n 'grapje' kan zijn. Nadat de politie illegaal ebbenhout uit Madagaskar aantrof ter waarde van $ 260.000, was Gibson zijn hout kwijt en een boete van $ 350.000 rijker.

DE EFFECTEN ZIJN AL ZICHTBAAR

Houthandelaren in Nederland nemen daarom nu al afscheid van Chinese leveranciers die multiplex van onduidelijke herkomst aanbieden. Of ze kopen zelf legaal gekapt hout in en brengen dat naar China voor de productie van multiplex. Anderen verbreken de contacten met Congolese houtleveranciers, omdat zij de vereiste papieren niet kunnen overleggen. En papierproducenten vragen Greenpeace wat precies de risicogebieden zijn als het gaat om illegaal hout. In heel Europa zakt de markt voor illegaal hout in, laten cijfers van de International Timber Trade Organisation zien.

Daniëlle van Oijen, campagneleider bossen bij Greenpeace, is net terug van een onderzoeksmissie naar illegale houtkap in Afrika. 'In Congo zijn legaal en illegaal hout nauwelijks van elkaar te onderscheiden. Maar de regering wil graag een vrijwillig partnerschap (VPA) tekenen met de EU. Wie zo'n VPA afsluit, kan zijn hout namelijk legaal verkopen aan Europese houthandelaren en heeft dus een enorm concurrentievoordeel. Congo voldoet nog lang niet aan de voorwaarden, zoals respect voor de rechten van inheemse volken en controle over de hele houtketen. Maar het heeft kortgeleden wel illegale kapvergunningen ingetrokken - een stapje in de goede richting.'

TOEKOMSTMUZIEK VOOR DUURZAME INITIATIEVEN

Europese handelaren zijn driftig op zoek naar alternatieven. Andere houtsoorten, innovatieve technieken om minder sterk hout geschikt te maken voor kozijnen en ook FSC-hout worden plotseling een stuk aantrekkelijker. Dat kan extra afzet opleveren voor Sep Galeva en zijn stamgenoten en voor andere initiatieven voor duurzaam bosbeheer.

Wereldwijd sluit het net zich om de illegale praktijken van houtkapbedrijven. De VS, Australië en de EU kennen al strenge wetgeving en Japan werkt eraan. Maar nog niet alles is goed geregeld in de EU-lidstaten. Zo is in Nederland nog onduidelijk of er voldoende geld en inspecteurs beschikbaar zijn om te controleren of de nieuwe wet wordt nageleefd. Greenpeace begint daarom vast zelf: speciaal getrainde vrijwilligers gaan in winkels op zoek naar mogelijk illegaal gekapt hout. En we houden een stevige vinger aan de pols in de tropische regenwouden waar de internationale kapbedrijven actief zijn.

KUNT U ILLEGAAL HOUT HERKENNEN?
Daniëlle van Oijen: 'Nee, dat is heel moeilijk. Maar iedereen kan zeker helpen door in de winkel altijd te vragen waar het hout (of papier) vandaan komt. Zo houden we de houthandel scherp en maken we winkels bewust van de wet. Wees verder zuinig met hout en papier, recycle en kies voor FSC-producten als u garanties wilt voor duurzaam bosbeheer.'

Daniëlle van Oijen is campagneleider bossen. Volg Daniëlle op twitter: @DanielleVO_GP

OPZIJ, OPZIJ, OPZIJ

HIER KOMEN DE GROENE KOPLOPERS!

Alle treinen in 2016 op Nederlandse groene stroom laten rijden: de Nederlandse Spoorwegen zetten met dit besluit de energiemarkt op zijn kop. Wat houdt andere bedrijven tegen hetzelfde te doen? 'Nederland loopt hopeloos achter.'

>

'Wij zijn een van de grootste afnemers van elektriciteit in Nederland. Omdat we de markt voor groene stroom in beweging willen zetten, kiezen we bij de NS voor 100 procent duurzame elektriciteit. Het liefst willen we dat de extra stroom die daarvoor nodig is in Nederland wordt opgewekt.' Ambitieuze woorden, afkomstig van Michiel van Roozendaal die binnen de directie van de Nederlandse Spoorwegen (NS) verantwoordelijk is voor duurzaamheid. En het blijft niet bij woorden: alle NS-treinen moeten in 2016 volledig op Nederlandse groene stroom rijden. Met dit besluit kan het aandeel in Nederland geproduceerde groene stroom in één klap stijgen tot 13 à 14 procent.

ONDUBBELZINNIG KIEZEN VOOR GROEN

'Dit kan een echte impuls zijn voor schone energie in Nederland', zegt Wijnhoven, campagneleider klimaat en energie bij Greenpeace. 'Het toont aan wat mogelijk is als een paar topfiguren in een bedrijf zeggen: "Zo willen we het, we zorgen gewoon dat het lukt." Door ondubbelzinnig voor groen te kiezen, kan de NS een hele markt aan het werk zetten. Dan volgen oplossingen vanzelf, daar ben ik van overtuigd.'

Het is geen makkelijke opgave, erkent Van Roozendaal. 'Met de kennis die we nu hebben, denken wij dat het haalbaar is. We moeten ook goed kijken naar de prijs, en of het allemaal kan tegen voorwaarden die voor ons werkbaar zijn', houdt hij een slag om de arm. 'Maar de ambitie is glashelder. Dat is waar we uiteindelijk naar toe willen.'

'NEDERLAND LOOPT HOPELOOS ACHTER'

Volgens Marga Hoek, directeur van De Groene Zaak, de belangenverenging van meer dan 150 op duurzaamheid georiënteerde bedrijven, heeft de Nederlandse economie dit soort iconen nodig om 'van zijn luie donder af te komen'. 'Nederland loopt hopeloos achter', vindt ze. 'Terwijl buurlanden als Duitsland besluitvaardig inzetten op groen, lijkt Nederland de fossiele-energieleverancier van Europa te worden. Daar zal toch echt iets aan moeten veranderen nu grote spelers als de NS inzetten op groene stroom van Nederlandse bodem.' Bedrijven én de overheid moeten volgens haar in beweging komen: 'Veel bedrijven bewijzen duurzaamheid nog steeds alleen lippendienst. In de praktijk zit iedereen te wachten tot de ander als eerste beweegt. Voor de overheid geldt hetzelfde: ze renoveert het bestaande huis, terwijl ze beter kan verhuizen. Om écht werk te maken van een hernieuwbare economie, zullen zowel het bedrijfsleven als de overheid fundamenteel andere keuzes moeten maken.'

Joris Wijnhoven is campagneleider klimaat en energie.

—

'Dit kan een echte impuls zijn voor schone energie in Nederland'

—

FOSSIELE BELANGEN

Zover is het echter nog niet, zeggen zowel Hoek als Wijnhoven. De Nederlandse overheid heeft er een handje van duurzame ambities op papier te zetten en ondertussen de energie-intensieve industrie een stevige hand boven het hoofd te houden. Onderzoek dat het weekblad De Groene Amsterdammer in januari publiceerde, maakt weer eens duidelijk wat Greenpeace al jaren zegt: de belangen van de gassector en de energie-intensieve industrie hebben een doorslaggevende invloed op het Nederlandse energiebeleid. 'De fossiele industrie is in handen van een kleine groep grote bedrijven', zegt Hoek.

'Deze bedrijven houden veranderingen in ons economische systeem tegen en benadelen daarmee honderden bedrijven die staan te trappelen om wél werk te maken van duurzaamheid. Door het overheidsbeleid, of het gebrek daaraan, wordt de overgang naar een economie die op schone energie draait op zijn minst vertraagd. En op zijn ergst geblokkeerd.'

Voorbeelden als die van de NS en andere koplopers (zie kader) bieden hoop. En het brengt de ambitieuze kabinetsdoelstelling van 16 procent duurzaam opgewekte energie in 2020 een stuk dichterbij. 'Het is niet de vraag óf, maar wanneér de economie de definitieve omslag maakt naar duurzaamheid', zegt Hoek optimistisch. 'Alle technologie is beschikbaar om de overstap te maken. Het enige wat nog in de weg staat, zijn de belangen van de oude garde.'

>

>

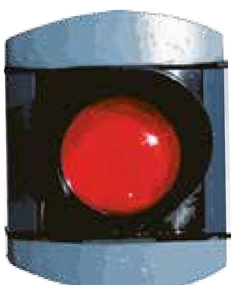
GREENPEACE ROEPT BEDRIJVEN OP KLEUR TE BEKENNEN:
Naast de NS zijn gelukkig meer bedrijven goed bezig. Andere bedrijven kunnen véél beter of blijven stug het vieste jongetje van de klas. Oranje licht is voor de leden van de Dutch Sustainable Growth Coalition; bedrijven die zichzelf een groen schouderklopje geven, maar in de praktijk nét een stap te weinig zetten als het om energiebesparing gaat. In het rood zien we oude bekenden die, eerlijk is eerlijk, ook niet snel groen licht zullen krijgen: voor zaken als olie boren is in een duurzame wereld geen plaats. Meedoen met onze campagne om bedrijven een zet in de goede richting te geven? Ga naar www.greenpeace.nl/missionpossible.

POSTNL – investeert in zuinige auto's die rijden op schonere brandstof.
TRIODOS BANK – leent aan en investeert in duurzame-energieprojecten.
DESSO – de grootste tapijtfabrikant van ons land. Gebruikt alleen duurzaam opgewekte stroom. Alle tapijten worden gemaakt en verwerkt volgens het cradle-to-cradleprincipe; alle onderdelen zijn recyclebaar.

HEINEKEN
PHILIPS
UNILEVER
AKZONOBEL
FRIESLANDCAMPINA
DSM

SHELL
KLM

ZODEN AAN DE...RAILS
Een ritje met de trein is zo'n 75 procent schoner dan als je dezelfde afstand aflegt met een doorsnee auto. Toch kost het veel energie om dagelijks 1,2 miljoen mensen in 5.200 treinen te vervoeren: 1,5 procent van de totale energieconsumptie in ons land wordt door de bovenleidingen van de NS gejaagd. Dat is ruim 1,3 miljard kWh per jaar, evenveel als zo'n 400.000 huishoudens jaarlijks verbruiken. Op dit moment bestaat zo'n 10 procent van het energieverbruik van de NS uit (deels geïmporteerde) groene stroom, binnen enkele jaren moet dat 100 procent zijn. Als die stroom in Nederland wordt opgewekt, moet ons land ongeveer 25 procent méér groene stroom gaan produceren dan nu. Met een zogeheten marktconsultatie heeft de NS energieleveranciers aan het werk gezet: wie kan binnen deze termijn leveren? Het is aan de stroomproducenten om te verzinnen hoe en waar ze de groene stroom gaan opwekken.

GREENPEACE POLDERT
Sinds begin februari praat Greenpeace mee in het 'polderoverleg' van de Sociaal Economische Raad (SER). Het kabinet heeft de SER gevraagd een plan uit te stippelen dat leidt naar 16 procent schone energie in 2020. Naast vaste vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en de vakbonden praten dit keer natuur- en milieuorganisaties mee als zogeheten onafhankelijke kroonleden. Greenpeace is blij met de ambitieuze doelstelling van het SER-overleg. Maar: we zetten pas een handtekening onder een eventueel advies als er daadwerkelijke milieuwinst te behalen is. De onderhandelingen vinden plaats achter gesloten deuren en de uitkomsten worden op zijn vroegst eind april verwacht.

HET DIGITALE TIJDPERK IS OOK VAN MIJ

Bedrijven en overheden zijn nog elke dag bezig om onze aarde te plunderen of te vervuilen. Samen kunnen we ze overtuigen van schone alternatieven. Kent u mensen zoals René die werk maken van milieuproblemen? Stuur dan een mailtje naar redactie@greenpeace.nl.

Of hij GPM voortaan niet liever digitaal wilde ontvangen? Dit verzoek viel bij trouwe donateur René van den Boom (71) in eerste instantie verkeerd. 'Ik gebruik de computer vooral uit noodzaak en vind het geen prettig medium. Omdat de vorige GPM alleen digitaal was, voelde ik me voor het blok gezet door Greenpeace.' Een nachtelijke radio-uitzending zette hem aan het denken. Een vrouw vroeg zich af waarom mensen, zelfs als ze bekend zijn met klimaatverandering, hun gedrag zo weinig veranderen. 'Het was echt een *eye opener*', zegt Van den Boom. 'Want mijn kleine ongemak valt natuurlijk in het niet bij wat papierbesparing kan bijdragen aan een groene wereld.' En dus leest hij GPM voortaan online. U ook? Via mygreenpeace.nl kunt u aangeven dat u GPM liever op uw computer, tablet of smartphone leest. Wanneer er een nieuwe editie voor u klaarstaat, krijgt u dit via een e-mail te weten.

Plastic vloedgolf

Of het nu om een klassieker als de ‘Mona Lisa’, een portret van Michael Jackson of een scène uit de film ‘The shining’ gaat: de werken van de Franse kunstenaar Bernard Pras (bernardpras.fr) zijn opgebouwd uit materialen die anderen als troep hebben weggegooid. Zijn ode aan de houtsnede ‘De grote golf van Kanagawa’ van de Japanse kunstenaar Katsushika Hokusai is opgebouwd uit onder andere stopcontacten, buizen en plastic zeepflacons.

KLEINE VOETJES MET EEN ENORME AFDRUK

Dagelijkse wasbeurten, duizenden luiers, om de paar maanden een nieuwe maat kleding: gaan kinderen en een eco-leefstijl wel samen? Greenpeace-redacteur Annemiek Verbeek, moeder van twee jonge dochters, maakt de balans op. Een artikel vol tips voor de milieubewuste (groot)ouder.
>

Ik at als kind geen uit Nieuw-Zeeland ingevlogen kiwi's, was voor mijn tweede uit de luiers en kwam in de vakanties nooit verder dan camping Het Grote Bos. Nu zou mijn opvoeding 'groen' genoemd worden, maar voor mijn ouders was het gewoon de tijdgeest in combinatie met een beperkt budget. Toch kunnen we wel iets leren van de manier waarop die generatie haar kinderen grootbracht - zonder direct terug te verlangen naar de natte katoenen luiers van toen. Een van de belangrijkste lessen: houd het simpel. Het is heel verleidelijk om groot in te slaan als je zwanger bent, maar het hoeft niet. Onder jonge ouders bestaat een ingenieus recyclingsysteem: ze ruilen kinderwagens, ledikanten, speelgoed en kleding. Vaak zo goed als nieuw, maar wel goedkoper én duurzamer. Ook nu hebben onze meiden (3 en 5 jaar) genoeg aan vier favoriete outfits, puilt hun kamer niet uit van het ongebruikte speelgoed en zijn ze het gelukkigst in onze caravan aan de kust.

Voor badderen in een babybadje heb je 'slechts' 25 liter water nodig, in een groot bad is dat meer dan 100 liter. Samen douchen is knus en efficiënt en kost maar 60 liter.

5.000 LUIERS

Kleine babyvoetjes zien er lief uit, maar de ecologische voetafdruk van baby's is helemaal niet zo schattig. Kijk alleen al naar drie grote milieuvervuilende categorieën: luiers, wasbeurten en eten. Hoe kun je daar milieuwinst behalen en toch nog een beetje comfortabel leven? Luiers zijn een hoofdbreker voor prille ouders met een groen hart. Een kind poept en plast tot het zindelijk is gemiddeld 5.000 exemplaren vol. Toen ik zwanger was van mijn eerste dochter hebben we wel nagedacht over katoenen luiers. Eventjes. Eerlijk: het leek ons te veel gedoe. En dus werden het wegwerpluiers van een milieuvriendelijk merk.

Met de auto heen en weer rijden tussen Amsterdam en de camping in Castricum veroorzaakt 22 kilo CO_2-uitstoot. Ter vergelijking: tijdens een retourtje Schiphol-Bangkok is elke passagier goed voor 8.400 kilo CO_2-uitstoot.

Toch knaagde het groene geweten elke keer dat een bomvolle zak in de container verdween.

GROTE WASJES

Een kind besmeurt bij voorkeur zijn wijde omgeving. Eén wasbeurt per dag is een voorzichtig gemiddelde, zéker in het eerste jaar. Biologische wasmiddelen blijken helaas niet altijd opgewassen tegen de zure melk- en poepvlekken. Dat werd dus, bij ons in ieder geval, tijdelijk een ander merk. Met één kind overleefden we al dat gewas zonder droger. Maar na de komst van dochter twee en de verhuizing naar een woning zonder eigen buitenruimte, deden we opnieuw een concessie: we besloten een droger te kopen. Een droger is voor de milieubewuste mens het Grote Kwaad - de grootste energieslurper die er is. Met het schaamrood op de kaken bestelden we het apparaat. De zuinigste (en duurste) die er was. Dat dan weer wel.

Voor 1 kilo poedermelk is gemiddeld 9 liter onbewerkte melk nodig. Voor 180 cc babymelk wordt circa 3 liter water verbruikt: bij de productie van poedermelk, de bereiding van het flesje en de afwas.

KLIKKEN, LEZEN, KRIJGEN, KOPEN
Tips voor groen opvoeden: ecomama.nl, mamagreen.nu
Duurzame blij(ere) doos: babybegood.nl
Wasbare luiers: kaatjekatoen.nl, totsbots.com
Kleding: krijgdekleertjes.nl (ruilsite), musjes.com, blijblij.com
Speelgoed: speelotheken.nl, tweedehandsspeelgoedshop.nl

VERS EN MAKKELIJK

Kleine kinderen een voedzame maaltijd voorzetten, hoeft niet ingewikkeld te zijn, al doen reclames voor speciaal kindervoedsel ons graag anders geloven. In de melkfase is borstvoeding het milieuvriendelijkst, daar komt geen fabriek of verpakkingsmateriaal aan te pas. Ook poedermelk bestaat in biologische varianten en na de eerste kwetsbare weken hoef je flesjes echt niet na elk gebruik in de magnetron te steriliseren. Vanaf hun eerste verjaardag kunnen kinderen met de (seizoens)pot mee-eten. De keren dat onze dochters uit een potje aten, zijn op de vingers van twee handen te tellen. Vers en zelfgemaakt is lekkerder, gezonder en duurzamer. Onderweg of op bezoek kan een kant-en-klaarmaaltijd wel een uitkomst zijn, maar ook hierin heb je biokeuze genoeg.

4 keer per week de droger aan kost per jaar zo'n 470 kWh aan elektriciteit - maar liefst 7 procent van het jaarlijkse energieverbruik van een gemiddeld gezin.

Een wasbeurt kost ongeveer 1 kWh aan elektriciteit en bijna 60 liter water. Een was draaien op 40 in plaats van 60 graden scheelt de helft in energieverbruik.

WEDSTRIJD

Houd het simpel - dat credo vat mijn eigen jeugd wel zo'n beetje samen. Mijn ouders hadden minder keuzemogelijkheden, minder budget en leefden daardoor bijna vanzelfsprekend duurzaam. Ook onze generatie kan het simpel houden, maar niemand hoeft een 100 procentscore te halen; groen opvoeden is gelukkig geen wedstrijd. Als er aan het eind van ons budget nog een stuk maand over is, kopen wij ook wat minder duurzaam. En een gezin dat kiest voor een Thais strand in plaats van de camping bij Castricum kan de rest van het jaar zuinig met energie omgaan, weinig spullen kopen en biologisch eten. Zoals Yvo, de jonge vader op de cover van deze GPM, het verwoordt: 'Kies de opvoeding die bij je past. Dan kost het weinig moeite.'

Jaarlijks produceren alle Nederlandse ukkies samen 185 miljoen kilo luierafval. Dat is gemiddeld 5.000 luiers per kind, totdat het zindelijk is.

© Andrea Gritter

ZONNEPANELEN: IS UW DAK ER KLAAR VOOR?

Zijn zonnepanelen duur en ingewikkeld? Welnee. GPM ruimt een paar misverstanden uit de weg, samen met tevreden particulieren die hun eigen zonnestroom produceren.
>

'ZONNEPANELEN ZIJN DUUR'

Eerste misverstand: zonder subsidie zijn panelen nauwelijks te betalen. Inderdaad kon je een aantal jaren geleden alleen panelen op je dak leggen met een eigen kapitaaltje of een flinke overheidssubsidie. Maar nu kun je bij wijze van spreken op elke straathoek betaalbare zonnepanelen krijgen en schieten de collectieve inkoopinitiatieven als paddenstoelen uit de grond. Gé Brander rekende het al voor u uit: zonnepanelen zijn goed voor 7 procent rendement, tegen zo'n 2 procent rente op een spaarrekening. De Nederlandse markt voor zonnepanelen is hard gegroeid en met name in Duitsland en China dalen de productiekosten snel. De prijs van zonnepanelen is in vier jaar tijd met ruim de helft gedaald. Bovendien leveren ze steeds meer stroom op: met acht panelen wek je al bijna de helft van het gemiddelde stroomverbruik van een huishouden op. Legt u de panelen zelf, dan is de kostprijs nog lager. Natuur & Milieu berekende dat zonnestroom nu al 17 procent goedkoper is dan reguliere stroom uit het stopcontact. En dat voordeel groeit alleen maar met een stijgende elektriciteitsprijs.

'MIJN DAK IS NIET GESCHIKT'

Tweede misverstand: veel Nederlandse daken zijn ongeschikt voor zonnepanelen. Natuurlijk moet een dak niet grotendeels in de schaduw liggen, maar je haalt al vrij snel een aantrekkelijk rendement uit zonnepanelen. Ook in een regenachtig land als Nederland. Zonnepanelen zijn zelfs mogelijk als je een dak deelt met anderen, zoals Arnaud Lykles en zijn gezin. Arnhem introduceerde vorig jaar een bijzonder initiatief, de interactieve Zonatlas (zonatlas.nl), waarmee inwoners razendsnel kunnen zien of hun dak geschikt is voor zonnepanelen. Maar via Google Earth kom je ook een heel eind. Blijkt je dak echt ongeschikt, dan is een schuurtje soms een optie. Nijmegen heeft voor dit probleem een creatieve oplossing bedacht: Nijmegenaren kunnen zonnepanelen kopen die op een gemeentedak liggen. De opgewekte zonnestroom wordt dan van hun energierekening afgetrokken.

'JE MOET ER ZO VEEL VOOR REGELEN'

Derde misverstand: de aanschaf van zonnepanelen is behoorlijk ingewikkeld. Ook dat valt reuze mee. Zeker als je het advies van Elvire en Ed te Loo ter harte neemt en rustig uitzoekt wat de beste opties zijn. Struin het internet af op zoek naar ervaringen van anderen, laat u informeren door erkende installateurs én door andere zonnepanelengebruikers, live of via social media. Plaatst u zelf de zonnepanelen of schakelt u een installateur in? Het eerste is goedkoper, het tweede scheelt wat rompslomp. Sommige installateurs regelen zelfs alles voor u, inclusief het aanvragen van eventuele subsidies. Denk er in ieder geval aan uw energieleverancier op tijd in te lichten, zodat die straks uw zonnestroom verrekent op uw elektriciteitsrekening. Dat kan ook via energieleveren.nl. De netbeheerder controleert of u een extra meter nodig heeft.

'OP HET DAK LEVERT ONS SPAARGELD MEER OP'

Met drie opgroeiende dochters van 13, 11 en 9 jaar in huis loont energiebesparing behoorlijk. Gé Brander (42) uit het Noord-Hollandse Kudelstaart ging al slim om met energie (Licht uit als je weggaat! Korter douchen! Thermostaat programmeren!) en zonnepanelen waren een logische volgende stap. 'Ik was me al een tijd aan het oriënteren. Welke panelen? Hoeveel levert dat op? Voor ons was besparing de belangrijkste motivatie, mooi meegenomen dat het voor het milieu goed is.'
Toen hij van zijn vader een gift kreeg van een paar duizend euro kon Gé de zonnepanelen versneld aanschaffen. 'Dat geld levert op mijn dak meer op dan de magere 2 procent rente die ik op een spaarrekening krijg. Het rendement van panelen is zo'n 7 procent.' Met subsidie van de provincie kon hij zelfs duurdere zonnepanelen kopen die meer stroom opleveren. Zo betaalt de investering zich nog eerder terug. Het eerste jaar dat de panelen op het dak lagen, wekten ze 1.600 kWh aan energie op, ongeveer een kwart van het totale verbruik. Gé: 'Dat is iets minder dan verwacht, maar ik ben er zeker tevreden over. Onze maandelijkse energiekosten zijn gedaald van € 185 naar € 125 per maand. Door mijn positieve rekensommetjes zijn intussen vier buren enthousiast overstag gegaan. En ik ben al bezig met de volgende stap: de aanschaf van een zonneboiler om ook ons gasverbruik terug te dringen.'

'GEDOE VALT ACHTERAF REUZE MEE'

Bijna anderhalf jaar lezen, vragen, zoeken: Elvire (43) en Ed te Loo (51) uit Zutphen namen de tijd om zich goed te oriënteren bij de aanschaf van hun zonnepanelen.
Hoe leveren ze het meeste op? Houdt het dak het wel? Staan er hoge bomen of hoge gebouwen in de weg? Hoeveel vierkante meter past er op het dak? Ed: 'Op Google Earth had ik al gezien dat ons platte dak geen optimale ligging heeft ten opzichte van de zon. Met die informatie mailde ik verschillende bedrijven om te vragen naar de mogelijkheden. De een zei dat we met gemak 60 m² panelen konden leggen, een ander kwam >

© GP/Nils Schoonhoven

> niet verder dan 20 m². Voordat je er dan achter bent wie gelijk heeft…'
Hun tips? Kritisch blijven. De tijd nemen. Reële verwachtingen hebben – ook belangrijk. En onderzoek doen. Zo vroegen ze hun buren, die al zonnepanelen hadden liggen, hoe dat in de praktijk beviel.
De panelen (uiteindelijk 24 m²) kwamen er en ook Ed en Elvire zagen hun elektriciteitsrekening snel dalen: € 90 per maand minder dan voorheen. 'Zo zie je direct dat die panelen iets opleveren voor het milieu én voor je portemonnee. Hartstikke leuk.'
Echt getwijfeld hebben ze eigenlijk nooit, ook niet toen ze zich door het woud aan informatie moesten worstelen. 'Achteraf viel het eigenlijk reuze mee. Het lijkt een enorm gedoe, maar als je geen haast hebt, levert het ook geen stress op.'

'ZONNEPANEEL OF DAKTERRAS'

Als je het dak boven je hoofd deelt met zeven andere huishoudens kan aan het plaatsen van zonnepanelen een flinke discussie voorafgaan. Dat gebeurde in ieder geval wel bij Arnaud Lykles (45), die met zijn gezin in Amsterdam-Oost woont. Hun pand is opgedeeld in vier dubbele bovenwoningen en evenveel dubbele benedenwoningen. Wat te doen met het dak, was de vraag op een vergadering van de Vereniging van Eigenaren (VvE). Dakterras, riepen de bovenhuismensen. Zonnepanelen, riepen de beganegrondbewoners.
Arnaud: 'Uiteindelijk zijn we er uitgekomen en is het dak verdeeld. We hebben deze verandering bij de notaris in de splitsingsakte laten vastleggen, zodat de VvE de beslissing niet makkelijk kan terugdraaien. Hier hadden alle bewoners behoefte aan vanwege de grote investeringen die we zouden doen.'
Arnaud wekt nu stroom op via zes panelen. 'Doordat we maar een klein stuk dak hebben, moest de leverancier wel even puzzelen met de opstelling. Ook de installatie kostte wat denkwerk, want de kabel naar de omvormer moest door het huis van de bovenburen lopen.'
Hij bespaart er ondertussen € 25 per maand mee. 'Of ik het zou aanraden aan anderen? Zéker! Ons voorbeeld laat zien dat het ook in een niet-standaard-situatie kan. Het kost wat uitzoekwerk en het ging bij ons niet vanzelf, maar het is toch gelukt.'

IJverige diertjes

'Een bij werkt tot zij er dood bij neervalt', is een gezegde onder imkers. De ijverige diertjes zijn onmisbaar voor het bestuiven van gewassen in de landbouw en het in stand houden van de biodiversiteit. Helaas sterven bijen massaal doordat in diezelfde landbouw bestrijdingsmiddelen als neonicotinoïden en fipronil worden gebruikt. Imkers en milieuorganisaties als Greenpeace pleiten al lang voor een verbod op deze middelen. Een recent rapport van de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid (Efsa) bevestigt dat de gifstoffen een groot risico kunnen vormen voor de bij. Als de Europese Commissie het gebruik van deze middelen niet wil beperken, heeft staatssecretaris Sharon Dijksma (Economische Zaken) beloofd in Nederland maatregelen nemen.

© Marc Schager

In deze rubriek blikken we terug en vooruit op onze campagnes. Wat wilde Greenpeace bereiken en is dat gelukt? Waarvoor komen we binnenkort in actie? Dit keer goed nieuws voor de Indonesische bossen. Pulp- en papierbedrijf APP belooft te stoppen met ontbossing. Jeansmerk G-Star gaat gifvrije mode produceren en Shell blundert voort in zijn poging naar olie te boren in het Noordpoolgebied.
>

◀◀ februari 2013

APP STOP MET ONTBOSSING IN INDONESIË

Asia Pulp & Paper (APP), een van de grootste pulp- en papierbedrijven ter wereld, belooft een einde te maken aan ontbossing. Goed nieuws voor de mensen die afhankelijk zijn van de Indonesische bossen, maar ook voor de orang-oetan en de Sumatraanse tijger, die hun leefgebied langzaam zien verdwijnen. Uit onderzoek van Greenpeace blijkt dat leveranciers van APP sinds 2009 per jaar zo'n 100.000 hectare regenwoud hebben vernietigd.

De afgelopen jaren voerde Greenpeace verschillende campagnes tegen bedrijven die papier en verpakkingsmateriaal afnamen van APP. Onder druk van miljoenen supporters zeiden speelgoedmerken als Mattel (Barbie) en Hasbro (Transformers) hun contracten met APP op. Ook Unilever, Douwe Egberts en ING verbraken alle banden met het bedrijf.

Greenpeace roept nu ook APRIL, na APP de grootste pulp- en papierproducent in Indonesië, en de Indonesische overheid op stappen te zetten om ontbossing te beëindigen. De overheid moet niet alleen stoppen met de uitgifte van nieuwe kapvergunningen, maar ook bestaande vergunningen herzien. Alleen de gebundelde krachten van overheid, industrie en maatschappelijke organisaties kunnen het tij keren en de bossen beschermen, ook voor volgende generaties.

◀◀ februari 2013

G-STAR GAAT VOOR GIFVRIJE MODE

Het heeft even geduurd, maar G-Star belooft nu ook gifvrije mode te produceren. Met zijn toezeggingen wordt het Nederlandse jeansmerk zelfs internationaal koploper, omdat het de ergste gifstoffen, ftalaten, dit jaar al uit zijn productieketen bant.

Greenpeace voert sinds 2011 campagne tegen G-Star. Het bedrijf gaf aanvankelijk geen kik, terwijl veel andere merken zich wel aansloten bij de gifvrije moderevolutie. Onder andere Zara, H&M en Levi's besloten een einde te maken aan de vervuiling van rivieren en meren in productielanden als China en Mexico. G-Star volgde begin dit jaar, na een ludieke actie op de Amsterdam Fashion Week en honderden kritische reacties die door Greenpeace-supporters werden achtergelaten op de Facebookpagina van het merk.

Inmiddels is bijna 15 procent van de wereldwijde mode-industrie overstag; een flinke prestatie, als je bedenkt dat Greenpeace dit milieuprobleem pas twee jaar geleden op de agenda zette. Maar we zijn er nog niet. Achter de schermen wordt flink onderhandeld met merken die nog achterblijven. En als dat niet helpt... dan hoort u binnenkort weer van ons.

zomer 2013 ▶▶

SHELL GAAT HET WEER PROBEREN

Aankomende zomer zal Shell opnieuw een poging doen om bij de Noordpool naar olie te boren. Vorig jaar kreeg de oliemultinational geen boorvergunning, na een opeenstapeling van incidenten, een groot aantal mankementen aan zijn boorschepen en wereldwijde protesten.

De afgelopen maanden beging Shell blunder na blunder. In januari liep het boorschip Kulluk met 585.000 liter diesel aan boord tijdens een storm tegen de rotsen voor de kust van Alaska. De bijna-ramp maakte duidelijk dat Shell niet opgewassen is tegen de extreme weersomstandigheden in het gebied. Toch blijft het bedrijf volhouden dat het veilig naar olie kan boren.

Ook van het rampenplan van de omringende landen, verenigd in de Arctic Council, is weinig heil te verwachten. Het document, waarop Greenpeace al voor publicatie de hand wist te leggen, rept alleen van 'passende stappen' door de Arctic Council-leden als er iets fout gaat, maar in het plan is niets te lezen over de aansprakelijkheid van oliebedrijven. In mei moet het plan worden geratificeerd.

Voor Greenpeace is dit volstrekt inadequate plan nóg een reden om een stokje te willen steken voor de olieboringen van Shell. Een olielek in dit kwetsbare gebied heeft rampzalige gevolgen: dat risico mag Shell eenvoudigweg niet nemen.

© GP/Beltra | GP/Marjolein Busstra | The United States Coast Guard

COMMUNITY VOOR WERELDVERBETERAARS

Heeft u een plan, idee, droom of wens om de wereld wat groener te maken? In onze online community GreenWire (greenwire.nl) zet u snel en gemakkelijk de stap van denken en dromen naar delen én realiseren. ‘Met GreenWire willen we mensen met elkaar verbinden’, zegt Rebecca van Scheijndel, die het online-platform beheert. ‘Ik vind het heel inspirerend om te zien hoe de community blijft groeien. Soms starten mensen een eigen project, anderen sluiten zich aan bij campagneactiviteiten die door Greenpeace zijn opgezet.’ In een persoonlijk profiel kan iedereen aangeven waar hij of zij goed in is. ‘Greenpeace heeft regelmatig mensen nodig die bijvoorbeeld goed kunnen koken, fotograferen of klussen’, vertelt Rebecca. ‘Dankzij GreenWire vinden we elkaar.’

In Nederland hebben inmiddels meer dan 2.200 mensen een GreenWire-account. Aanmelden kan via greenwire.nl. Greenpeace gaat het platform ook in andere landen opzetten. In juni zal GreenWire onder andere in Thailand, India en Rusland online gaan.

DROOMFONDS VOOR GROENE APP

Tijdens het Goed Geld Gala van de Nationale Postcode Loterij op 13 februari kwam voor Greenpeace een droom uit: we kregen het Droomfonds toebedeeld voor de verdere ontwikkeling van de QuestionMark-app. QuestionMark krijgt ruim € 7,5 miljoen om kennis over de duurzaamheid van producten te verzamelen en die in één oogopslag toegankelijk te maken via een gebruiksvriendelijke app. U kunt de QuestionMark-app downloaden op uw smartphone via de App Store of Google Play Store. Scan vervolgens in de supermarkt een vlees-, zuivel- of eierproduct en u krijgt direct de scores te zien voor milieu, gezondheid en dierenwelzijn. QuestionMark zal de bijdrage van de Postcode Loterij gebruiken om meer productcategorieën toe te voegen, zoals kleding, elektronica, en groente en fruit.
Meer informatie vindt u op thequestionmark.org.

CADEAUTJE VOOR U ÉN HET MILIEU

Als u weer eens licht wanhopig door het winkelcentrum loopt, op zoek naar een cadeautje voor een vriend of familielid, maak dan rechtsomkeert en surf thuis naar greenpeace-cadeaus.nl. Daar vindt u veel leuke en duurzame cadeautjes. In ruil voor een eenmalige donatie ontvangt u bijvoorbeeld een nietloze nietmachine (die dus nooit leeg raakt), een verjaardagskalender, een houten USB-stick of een boekje vol groene weetjes.

JAARVERSLAG 2012

Sinds enkele jaren verschijnt ons jaarverslag alleen nog online. Zo besparen we energie, papier en andere grondstoffen. Ook het jaarverslag van 2012 is vanaf 28 maart op onze website te vinden. In dit verslag vindt u onder andere een overzicht van de campagnes die we vorig jaar hebben gevoerd en onze financiële verantwoording:
www.greenpeace.nl/jaarverslagonline.

LAAT EEN SCHONE AARDE NA...

... VIJF VRAGEN OVER UW NALATENSCHAP AAN GREENPEACE

Greenpeace-donateurs willen graag dat ons werk voor een groene en schone aarde ook in de toekomst doorgaat. Een mogelijkheid daarvoor is een nalatenschap aan Greenpeace. Maar hoe gaat dat in zijn werk? Jos Willems van Greenpeace geeft antwoord op veelgestelde vragen over nalaten.

Waarom zou ik een testament opstellen?
De meeste mensen willen een testament opstellen, omdat ze dan zeker weten dat hun nalatenschap terechtkomt bij familieleden, vrienden en goede doelen die zij zelf uitkiezen. Zonder testament bepaalt de wet namelijk hoe uw nalatenschap wordt verdeeld over uw familie. Kiest u ervoor Greenpeace in uw testament op te nemen? Dan helpt u ons het leven op aarde te beschermen, ook voor volgende generaties.

Hoe kan ik iets nalaten aan Greenpeace?
U kunt Greenpeace op twee manieren opnemen in uw testament: met een legaat of een erfstelling. Bij de eerste optie gaat het om een vast bedrag (bijvoorbeeld € 5.000) of een specifiek goed (bijvoorbeeld een schip). Bij een erfstelling kiest u ervoor een bepaald erfdeel aan Greenpeace toe te kennen – dat kan bijvoorbeeld een percentage van de totale erfenis zijn.

Ik ben helemaal niet vermogend. Heeft Greenpeace wel iets aan mijn nalatenschap?
Nalaten aan een goed doel is voor iedereen weggelegd, niet alleen voor mensen met een groot vermogen. Greenpeace dankt bijna 10 procent van haar inkomsten aan nalatenschappen: grote, maar ook veel kleine bijdragen van mensen die Greenpeace in hun testament hebben opgenomen. Al die giften samen maken ons werk mogelijk.

Is een testament opstellen niet heel veel geregel?
Dat valt erg mee. Greenpeace kan u, uiteraard in nauw overleg, veel uit handen nemen en waar nodig adviseren. Een andere mogelijkheid is dat u Greenpeace aanwijst als uw executeur. Dan wikkelen wij na uw overlijden de erfenis af, in overeenstemming met uw wensen.

Wat doet Greenpeace met mijn nalatenschap?
Die komt volledig ten goede aan onze campagnes voor sterke bossen, volle oceanen, een gifvrije wereld, duurzame landbouw en schone energie. Greenpeace hoeft namelijk geen belasting te betalen over nalatenschappen, omdat we zijn erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Goededoelenorganisaties die een ANBI-beschikking hebben, zijn volledig vrijgesteld van schenk- en erfbelasting.

Kan ik ook kiezen voor een nalatenschap aan één campagne, bijvoorbeeld de bossen?
Ja, dat kan. Als u zich extra betrokken voelt bij een van de Greenpeace-campagnes, kunt u laten vastleggen dat het geld uit uw nalatenschap specifiek aan dit onderwerp wordt besteed.

Wilt u meer weten over nalaten aan Greenpeace? Jos Willems beantwoordt graag uw vragen: 020 - 52 49 559 of jos.willems@greenpeace.org.

Actie

© GP/Philip Reynaers

DOELGERICHT LUCHTSCHIP
25 JANUARI 2013, DOEL, BELGIË

Een 40 meter lange zeppelin met de tekst 'Kernenergie: nooit veilig' vliegt boven het landschap van het Belgische plaatsje Doel, net over de grens van Zeeuws-Vlaanderen. Door de nevel zijn de koeltorens van de kerncentrale te zien. Een week eerder was de veiligheid van deze centrale in het nieuws: na zes maanden onderzoek naar de scheurtjes in de reactorvaten van Doel en Tihange, durven experts niet te zeggen of het veilig is de kernreactoren weer op te starten. De stad Antwerpen ligt op iets meer dan 10 kilometer van de kerncentrale in Doel. Toch staan in het officiële rampenplan geen concrete maatregelen om de half miljoen inwoners van deze stad te beschermen tegen de effecten van een eventuele kernramp. 'In het dichtbevolkte België zou nucleaire veiligheid absolute prioriteit moeten hebben. Zeker als de experts na zes maanden nóg twijfelen, mag de regering geen enkel risico nemen', zegt Eloi Glorieux, campagneleider kernenergie van Greenpeace België.

Colofon

© Maart 2013
Stichting Greenpeace Nederland

GPM verschijnt 3 keer per jaar gedrukt en 4 keer per jaar digitaal. De online versie kunt u lezen op www.gpmagazine.nl. U kunt zich abonneren op ons online magazine via www.mygreenpeace.nl

ISSN: 0166-4506

GPM is gedrukt op 100 procent hergebruikt en chloorvrij gebleekt papier

Postadres: Postbus 3946,
1001 AS Amsterdam

Bezoekadres: Jollemanhof 15-17,
1019 GW Amsterdam

Voor administratieve vragen:
Servicedesk: 0800 422 33 44 (gratis)
of www.greenpeace.nl/contact

Rekeningnummer: 44

Opmerkingen en suggesties over de inhoud van **GPM** kunt u sturen naar redactie@greenpeace.nl

Hoofdredacteur: Leon Varitimos.
Eindredacteur: Jacqueline Schuiling.
Tekst: Annemiek Verbeek,
Jacqueline Schuiling, Leon Varitimos.
Ontwerp: Andrea Gritter.
Beeld: Gerda Horneman.
Drukwerkcoördinator:
Yuri Gunther Moor.

Voor blinden en slechtzienden is een speciale digitale of gesproken versie van **GPM** beschikbaar via Dedicon (0486 486 486 of info@dedicon.nl)

Volg Greenpeace op
www.greenpeace.nl

Twitter:
@GreenpeaceNL

Facebook:
Greenpeace Nederland

Meld u aan voor onze actiemails via
www.greenpeace.nl/ikdoemee

GREENPEACE

